Наталія Ковальчук

Соціалізація молоді у традиційних польських дослідженнях

У традиційному польському суспільстві, критерії поділу на вікові періоди мають суттєве значення у процесі розподілу суспільних ролей. Цей поділ ролей, відображає визнані цінності і ґрунтується на неоднорідному, ієрархічному ступені споріднення. Розподіл влади і авторитету в родинах є обов'язковою моделлю у визначенні соціальних зв'язків, що складаються між різними поколіннями рідних. Правила, пануючі у родинах, були тотожні правилам суспільства, тому, можна стверджувати, що зв'язки між відповідними установами, що відповідають за виховання, мають детерміністичний характер. Це означає, що «соціальна участь кожного члена такого суспільства зводилася, головним чином, до перенесення вже вивчених зразків поведінки у родині на навчальні установи» [11, 49]. Цей спосіб підвищення ролі навчальних установ, які виступають об'єктами соціалізації є помітним у концепціях сучасних польських дослідників. Детермінізм є домінуючою рисою у дослідженні проблеми впливу навчальних установ на підростаючу особистість, у визначенні механізму соціалізації у традиційних суспільствах, в яких позиція особистості мала в значній мірі позитивний характер, була першою сталою позицією.

Серед польських учених, які суттєво вплинули на розвиток соціалізаційної проблематики пов'язаної з проблемою соціалізації молоді, слід назвати Б. Мішталя, І. Халашинські, Б. Маліновські, У. Чешліковські та ін.

Метою статті є: аналіз теоретичних положень, представлених у дослідженнях польських учених, на яких ґрунтується уявлення про соціалізацію молоді у традиційному польському суспільстві і висвітлення власного погляду на зазначений процес.

До перших дослідників, що підняли питання, пов'язане з проблемою соціалізації, належить французькому соціологу Е. Дюркхейму. У його розумінні соціалізація – це соціально детермінований примус. Він стверджував, що «всяке виховання полягає у безперервному зусиллі нав'язання особистості способів бачення, відчуття і дії. Цей невпинний тиск, якому підлягає особистість, є нічим іншим, як натиском соціального середовища, яке прагне до її формування за своїм зразком; батьки і вчителі є тут єдиними представниками і посередниками» [5, 34-35]. Соціалізація у розумінні Е. Дюркхейма є своєрідним суспільним фактом. Ним також розглядається існування тривалих способів мислення і діяльності, збереження традицій, а також механізмів соціального контролю, які стоять на варті

дотримання цих настанов. Ці настанови існують реально тому, що помітні в діяльності особистості. У такій концепції молодь не вносить у процес соціалізації інших елементів, крім традиційно визначених норм поведінки. Найважливішими для розвитку молоді є передача батьками та установами системи моральних норм, які є обов'язковими у даному суспільстві.

Теза про необмежений вплив суспільства на розвиток особистості є ключовою у концепції виховання польського дослідника І. Халашинські. Він уважав, що «процес виховання є по суті соціальним, формування і виховання людського розуму є ідентичним з його соціалізацією. Цей процес відбувається не тільки тоді, коли виховні установи свідомо впливають на молодь у напрямку її усуспільнення, але навіть тоді, коли виховання розуміється вкрай індивідуалістичним» [2, 22]. Однією із важливих рис виховання у первісних суспільствах було неусвідомлене виховання.

Неусвідомлене виховання (усуспільнення) – це процес, який не підлягає нагляду з боку впливаючої групи. Передача знань про «спадок» не має навмисного характеру, відсутня установа, яка керує долею молоді. Неусвідомлене виховання відбувається тоді, коли: «зрілі члени групи вивчають молодь у якості співробітників, а не вихованців, і, однак, молодь виховується» [12, 27]. Виникнення такого підтипу усуспільнення залежить від рівня і роду культури, або структури суспільства. Цей тип усуспільнення домінує у первісних суспільствах. Відбувається це тому, що у такого типу соціальних організацій домінує структура групи, що спирається на релігійно-побутові норми, а також переказ традиційних знань.

До течії детерміністичних теорій соціалізації належить дослідження соціальної компетенції. Польський дослідник Р. Дагрендорф вважав, що формування соціального характеру особистості відбувається через пристосування до норм і цінностей [4, 23]. Детермінізм у даній концепції полягає в удосконаленні та розвитку навчальної установи з метою виховання особистості. Таке визначення соціалізації передбачає незмінний, соціальний поділ ролей згідно з відповідними критеріями поділу на вікові періоди. Найважливішими установами, що залучають молодь до суспільного життя є: родина, навчальні установи, група ровесників та ін. Найбільше такий зв'язок відображений в контексті антропологічного аналізу процесу соціалізації.

Дослідження соціалізації в антропологічних теоріях полягає в аналізі усуспільнення, що виникає у первісних суспільствах. До дослідників цього напряму належить польський дослідник Б. Маліновські. Автор «Нарисів з теорії культури» (1960) відкидає тезу про цілковите підпорядкування особистості, що функціонує, наприклад, у межах первісного суспільства,

нормам, що притаманні даному суспільству [8, 9-17]. О. Маліновські досліджував проблему пристосування до системи норм, обов'язкових у певному суспільстві. Основою функціонування, на його думку, норм була система адекватного обміну досвідом, вивчення звичаїв, поведінки. Основою соціалізації членів племені, як дорослих, так і дітей було поєднання праці з релігією, магією і міфами. Ефективність соціалізації в первісних суспільствах залежала від сили зв'язків у групі.

Проблему впливу культури на формування особистості піднімає польська дослідниця Р. Бенедікт у праці «Зразки культури» (1966). Загальна позиція авторки полягає у твердженні, що структура особистості є відбитком певного типу культури. Вона визначає три типи культур: аполлінська, діонісійська, параноїчна.

Перший тип характеризує членів племені, що відзначаються своїм поміркованим урівноваженим характером, до нього належало плем'я Зуні.

Другий тип характеризується вибуховістю реакцій, до нього належало плем'я Квакютлів.

У третьому типі домінує взаємна заздрість, підозрілість і недовірливість, що відбивалася у взаємних кривдах і злі. До цього типу належало плем'я Добуаньчиків [1, 34-62].

Соціалізація у межах первісних суспільств тісно пов'язана з матеріальними умовами життя. Для племен, в яких умови життя важчі, найважливішим ставало виховання в молоді практичних умінь, які пізніше використовувалися у діяльності. Суттєвим елементом в усуспільненні особистості у період первісних суспільств був момент ознайомлення (проникнення) [6, 4-19]. Ознайомлення (проникнення) приводило до ідентифікації з племенем, поглиблювало культ предків, розширюючи пізнавальні перспективи особистостей, які у первісних суспільствах мали велике значення. У первісних суспільствах ознайомлення (проникнення) виконувало роль виховної установи. Завданням цієї установи було свідоме виховання, що полягало в об'єднані особистості певною діяльністю. У деяких племенах домінували тренування певних умінь, в інших – це спосіб відбору більш розвинутих особистостей.

Зв'язок між культурою і формуванням особистостості людини є основною проблемою у дослідженнях американської ученої М. Мід. Вона розмірковує над механізмами ідентифікації молодої людини у контексті її минулого і майбутнього. Провідними виступають тези про розвиток культури і знань: про постфігуративні культури.

Постфігуративні культури характеризуються безперервністю (сталістю) зв'язків між поколіннями. Крім первісних суспільств, великої ролі культурному спадку попередніх поколінь надають емігранти. Тривалість постфігуративних культур є результатом непорушності норм поведінки. Зміцнення такої форми «передачі» культури нащадкам відбуваються через підкреслене значення «свідків» історичних подій, таких, як пам'ятки, міські ринки і т.д. Занепад постфігуративної культури викликаний еміграційними чинниками та розвитком суспільства [9, 3].

Форми постфігуративної культури поведінки людей помітні у більшості сучасних суспільств. Виявляються вони в однорідності поведінки, що передавалася старшими поколіннями молодшим, під час формування уявлення про дійсність.

Значення культури у процесі формування соціальної індивідуальності підкреслює польський учений Р. Лінтон. Він пов'язує розуміння особливостей індивідуальності з її статусом. Механізм створення статусових індивідуальностей соціалізації полягає у формуванні простих, конкретних ідеалів поведінки особистості. Особи, які їх додержуються можуть розраховувати на соціальні нагороди. Осіб, які не виконують тих зобов'язань, засуджують суспільною системою.

Для Р. Лінтона культура – є чинником домінуючим у формуванні особистості, а також у створенні ряду статусових індивідуальностей, характерних для кожного суспільства [7, 180]. Автор рішуче відкидає генетичні чинники і їхню роль у формуванні індивідуальності, приписуючи велике значення наслідуванню культурної поведінки отриманої у родині.

Інтерес до проблеми набуття індивідуальності в антропологічному контексті знаходимо у працях польських дослідників Б. Ольшевської-Дионізак та І. Шацькі. Ці автори на перший план висувають чинники, що формують розвиток індивідуальності у конкретних суспільствах. Згідно їхніх настанов особистості мають певний запас спільних ознак, які можна визначити як універсальні, крім того, члени кожного суспільства мають тенденцію передачі більшості ознак особистості, трактованих як громадські ознаки. У перспективі всього суспільства функціонують соціальні групи з різними особистостями. У межах тих же груп визначаються відмінності, продиктовані іншими схильностями і визнаними суспільними цінностями. Ці поодинокі ознаки особистості отримали назву ідіографічних компонентів. Кожну з ознак можна поділити на чотири категорії. До них належать ознаки:

1) що випливають з біологічних особливостей організму;

2) з фізичного середовища;
3) суспільних стосунків;
4) що формуються внаслідок культурних чинників.

Комплексне розуміння таких чинників вимагає впровадження нового поняття, визначеного Р. Лінтонем, як «модальні індивідуальності» [12, 209; 13, 667-668].

У цій концепції остаточно визначаються індивідуальні ознаки особистості, а також творче втілення нею існуючих культурних взірців. Модальна особистість була предметом емпіричних досліджень, під час яких використовувалися психологічні та проекційні тести, за допомогою яких можна було аналізувати життя окремих особистостей.

Значення культури у формуванні індивідуальності підкреслює польський учений У. Чешліковські. Він розробив концепцію, спрямовану на дослідження формування особистості на підставі аналізу різних соціальних тестів, спрямованих на молодь. Загальною тезою дослідження у нього виступає те, що передача культур, які є основою формування індивідуальності, є ефективним зв'язком з родиною через збереження і передачу її традицій, в тому і традицій ширших суспільних груп [3, 48-73]. Автор трактує процес формування індивідуальності як культурне розширення її тимчасових і просторових перспектив. Таке копіювання символічних демонстрацій оточуючого світу виступає гарантом продовження поколінь.

Досягнення антропологічних досліджень впливу культури на формування індивідуальності вивчалися в етнопсихологічному напрямку. Так, на думку Б. Ольшевської-Дионізак ключовою ознакою у первісних суспільствах була проблема формування особистості з позитивною поведінкою та з відхиленнями у поведінці [12, 211]. На наш погляд такий спосіб бачення ролі культури у формуванні індивідуальності є доцільним. Тому що окремі аспекти цих досліджень можемо використовувати у дослідженні соціалізації студентської молоді в умовах педагогічного коледжу.

Узагальнюючи вищезазначене, можна стверджувати, що детерміністично спрямована теорія соціалізації дала поштовх зацікавленню дослідників явищем соціалізації молоді. У межах цієї теорії, детерміністичний спосіб підходу до процесу соціалізації відбувається при неусвідомленому керуванні передачею молодому поколінню стимулів, спрямованих з боку суспільства, оточуючого середовища та культури. З погляду на це для аналізу процесу соціалізації сучасної молоді, на перше місце виступає питання рангу системи норм і цінностей у міжпоколінній передачі компетенції суспільної участі.

Отже, під соціалізацією розуміли вплив родини, оточуючого середовища, навчальних установ на підростаючу молодь.

Аналіз теоретичних положень, представлених у дослідженнях польських учених, на яких ґрунтується уявлення про соціалізацію молоді у традиційному польському суспільстві дозволяє нам стверджувати, що до течій детерміністичних теорій соціалізації належать дослідження присвячені проблемам:

- неусвідомленого виховання, яке виникло у первісних суспільствах;
- впливу матеріальних умов життя на становлення молоді;
- формування соціальної компетенції особистості;
- впливу культури на формування індивідуальності.

Подальшого дослідження потребує проблема соціалізації студентської молоді у сучасних польських дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Benedict R. Wzory kultury. – Warszawa, 1966. – P. 34-62.
2. Chałasiński J. Społeczeństwo i wychowanie. – Warszawa, 1962. – P. 22-27.
3. Cieślikowski J. Literatura I podkultura dziecięca. – Wrocław, 1973. – P. 48-73.
4. Dahrendorf R. Nowoczesny konflikt społeczny. – Warszawa, 1970. – P. 23.
5. Durkheim E. Zasady metody socjologicznej. – Warszawa, 1968. – P. 34-35.
6. Krzywicki L. Pierwotna szkola uobywatelniania, «Przeglad Socjologiczny» VIII, 1946. – P. 4-19.
7. Linton R. Kulturowe podstawy osobowości. – Warszawa, 2000. – P. 180.
8. Malinowski B. Szkice z teorii kultury. – Warszawa, 1960. – P. 9-17.
9. Mead M. Kultura i lożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego. – Warszawa, 2000. – P. 3.
10. Miller R. Socjalizacja, wychowanie, psychoterapia. – Warszawa, 1981. – P. 26-53.
11. Misztal B. Grupy rówieśnicze młodzieży. – Warszawa, 1974. – P. 49.
12. Olszewska-Dyoniziak B. Czlowiek – kultura – osobowość. – Wrocław, 2001. – P. 209-211.
13. Szacki J. Historia myśli socjologicznej. – Warszawa, 2004. – P. 667-668.